

Joži, Oži, Veri, Zofi, Tilka, Tilček, Anuška, Nuška, Nuši, Nušica, Francelj, Franček, Franček, Franci, Aci itd.

Skoraj vsi lingvisti so mnenja, da je bil prvotni človeški govor verjetno prav tak, kakor je danes otroški govor. Le to je vprašanje, kako se je prvotni govor človeškega rodu razvil, kajti otrok se nauči govoriti od odraslih ljudi, ko jih posluša in jih zato začne tudi posnemati. Glede izvora našega govora danes najbolj prevladuje evolucijska teorija, ki nas uči z indukcijsko metodo in ob primerjanju z otroškim govorom, da je bil prvotni govor podoben govoru današnjih primitivcev in da je bilo delo tisti činitelj, ki je človeka iz gestikulacijskega govora privedel do besednega govora (tako učijo Noire, Jespersen in Wundt).

Berta Golob

INTERPRETACIJA POEZIJE

(Sestavni del literarnoestetske vzgoje na osnovni šoli)

Skoraj ni otroka, ki ne bi na ta ali oni način ljubil pesmi. Večina otrok se z njo že zgodaj spozna in postane jim nežna spremljevalka otroštva. Ta pesem je navadno povezana z melodijo. Razmeroma kmalu pa se seznanjajo otroci tudi z ostalo poezijo in jo vselej navdušeno sprejme. Vezana beseda je vpletena v njegovo igro zelo pogosto tudi v obliko preštevalnic. Z otrokom vred raste in se spreminja tudi odnos do nje. Na splošno velja, da imajo otroci v nižjih razredih snovne šole pesmi še zelo radi. Radi jih bero, deklamirajo in se jih uče na pamet.

Navdušenje za vezano besedo pa skoraj čez noč splahni. V višjih razredih učenci poezije ne doživljajo več izrazito, le redkokdaj se nad pesmijo navdušijo. Ostane jim nedoživeta in nerazumljiva. Neprimerno raje imajo književnost kot slovnico, toda brez navdušenja ostanejo, kadar je na vrsti pesem. Tudi na pamet se je ne nauče več radi. Ujeti so v svet proze, zanimajo jih fabule in napetost dogajanja, pesem pa jim ne sprošča emocionalnosti. Nekateri imajo tudi o pesnikih samih že nezdrave predstave. Pesnik jim pomeni nenavadnega človeka v posebnem odnosu do svoje okolice. Ni se mi primerilo samo enkrat, da so me učenci vprašali, ali je res Prešeren pisal le takrat, kadar je bil pijan (zakaj je pri mnogih ljudeh Prešernova pijanost prerasla njegovo umetnost?) in ali so res pesniki »čudni«
ljudje. Če so pri sošolcu odkrili, da je zložil kak verz, so ga s posebnim užitkom zatožili, češ, da piše pesmi, kar naj bi pomenilo, da je odslej z njim nekaj narobe. Le zelo redki učenci so postali zavzeti, toda skriti občudovalci poezije.

V okviru literarnoestetske vzgoje ne moremo in ne smemo mimo interpretacije pesmi, ki je prav v osnovni šoli posebno važna. Tu so že dani pogoji, da se bo mladi človek od poezije daleč odmaknil in se ji kasneje v življenju verjetno nikoli več približal ali pa da jo bo pozitivno doživljal in znal najti zanjo polno estetsko vrednost.

Svet poezije je tako globok in raznolik, tako bistven pri etičnem in estetskem osveščanju mladega človeka, da nam mora biti resnično žal, če mu tega

sveta nismo dovolj zavestno odstirali. Pesem vzdušje mladega človeka obogati, zato je naša naloga, da ustvarimo vzdušje za njeno doživljanje. Tako bomo v učencu oživljali tisto, kar je v njem nepričakovano zamrlo. Z novo vezjo ga bomo priklenili k leposlovju, da se bo v naši knjižnici začela prazniti tudi tista polica, kjer stoje nedotaknjene pesniške zbirke.

Vendar — kako to doseči? V prvi vrsti bi morali skrbeti, da učenec ne bi doživel čustvenega odklona od pesmi. Tako bi ga obvarovali pred estetsko praznino, ki jo je na tihem povzročil ta čustveni premik. Vendar je nepretrgano zvezo med otrokom in njegovo naklonjenostjo do pesmi težko vzdrževati. Učenec je zdaj v rokah enega učitelja zdaj drugega, v višjih razredih pa ima morda še manj sreče. Učne moči se menjavajo, včasih slovenskega jezika niti ne poučuje slavist. Nesreča je tudi v tem, da v berilih pesmi niso najbolj primerno izbrane, razvrednoti pa jih še naša površna interpretacija. Od 6. razreda dalje je otrok že po naravi preusmerjen v fabulistiko in ga mikajo le še zabavne, napete, junške zgodbe. Vse bolj pa ga tudi privlači humor. Precej tenkočutno moramo prisluhniti mlademu človeku, da bomo ta čas znali ubrati struno, na kateri bo tudi pesem še vabljivo zvenela. Pogoji za to pa je, da so pesmi, ki jih vključujemo v pouk, emocionalno razgibane, vedre, duhovite, zvočne in morda bolj kot zgodovinsko epske — socialno lirične.

Ko se odločimo za obravnavo neke pesmi, moramo upoštevati predvsem otrokovo čustveno zrelost, njegovo razvojno stopnjo. Težko popravljivo napako napravi tisti predavatelj, ki v 5. razredu ob Bevku priporoča za obvezno čtivo Kaplana Martina Čedermaca in prav tako se nepremišljeno loti dela, kdor se odloči za interpretacijo pretežke pesmi. Tudi iz Berila moramo pesmi previdno izbirati. Obravnavati moramo le tiste, za katere vemo, da bodo najlepše dopolnile literarnoestetsko vzgojo s tem, da jih bodo učenci doživeli in jih vzljubili. Razumljivo je, da v nobenem razredu ne smemo mimo najvažnejših pesniških ustvarjalcev, včasih pa je potrebno, da kako njihovo pesem, ki jo imamo na razpolago v berilu, zamenjamo z drugo neposredno iz pesniške zbirke, z bolj izrazito, lepšo, intimnejšo, pomembnejšo. Učencem bomo odnos do poezije popolnoma popliltvili, če pesmi ne bomo izbirali psihološko in jih izvirno ne interpretirali.

Slovenci imamo lepo število mladinskih pesmi, toda v šolski pouk čudoviti svet njihove estetike ne prodre. Prav je, da učence že najbolj zgodaj seznanimo s Prešernom, toda zakaj mu prav v vseh razredih vsiljujemo pesem, ki ji dostikrat ni dorasel ne čustveno ne razumsko? Pesem, ki je namenjena zares zanj, pa mu ostaja nepoznana. Potem naj bodo to pesmi o Najdihojci ali Župančičeve umetnine (včasih je Župančič edini mladinski pesnik, ki ga učenec osnovne šole pozna), kje daleč je Borova mladinska poezija, kje daleč še mlajši avtorji!

Danes je naše stališče res težko: pristne mladinske poezije v berilih za višje razrede več ne srečamo, porazgubila se je v nižjih razredih, ko jo je že zgodaj začela zamenjavati zahtevna, za otrokovo razumevanje dostikrat pretežka pesem. Nenadoma smo navezani na obravnavo poezije, za katero ne pokažejo učenci nobenega zanimanja več. Ne pritegne jih, ne gane jih, vzbuja jim samo željo, da bi se kmalu spet prikopali do proznega teksta. Poezijo jim najlaže približamo tako, da jih najprej seznanjamo s tistim, kar je v prvi vrsti napisano zanje. Potem nadaljnje delo ni več tako zelo težko, ker začno učenci prirodno doživljati tudi ostalo poezijo. Na tej razvojni stopnji so zelo sprejemljivi za doživljanje, v svojem bistvu so mehki in dovzetni za vsak vpliv. Moramo jih samo

spretno pritegniti k delu in jim prebujati občutek za lepoto. Od nas samih in od posameznega razreda pa je odvisno, kako bomo to storili. Ko bodo šolske ure bogato izpolnjene, bodo postali učenci notranje ubrani in pripravljeni tudi za sprejemanje lirike.

V času osemletnega šolanja se morajo učenci seznaniti z bistvenimi elementi epike in lirike, spoznati morajo različne pesniške oblike, mnoga pravila literarne teorije, značilnosti ljudskega pesništva, bistvo domoljubne, refleksivne, osebnoizpovedne, socialne pesmi in še mnogo drugega. H kvalitetnejšemu pouku bodo veliko pripomogle tiste pesmi, ki jih bomo poiskali izven Berila, neposredno v pesniški zbirki, pa naj bo to v Pesmah za pokušino, V poletni travi ali v katerikoli drugi pesniški zbirki. Učenci imajo zelo radi vse, kar je novo in so zelo sprejemljivi tudi za modernejšo pesniško umetnost. Tudi abstraktno metaforo znajo razumeti, posebno če jim jo z interpretacijo nazorno približamo. Mora pa biti takšna, da to še lahko storimo. Moderna pesem je včasih za učenca pravo doživetje. Mladi ljudje so vneti častilci moderne glasbe, pri likovnem pouku spoznavajo moderne stilne elemente in moderno kiparstvo, čemu ne bi spoznavali in razumevali tudi moderne besedne umetnosti? Ali imamo pravico, ali delamo prav, da jih na tem področju puščamo tako nerazgledane? Za marsikaterega učenca je prvi slovenski pesnik res V. Vodnik, zadnji pa dostikrat kar Matej Bor. Med prvim in »zadnjim« pozna še nekaj imen — navlaka, da ne ve, kam bi z njo. Tak učenec je notranje reven, manjka mu bistvena sestavina literarnoestetske izobrazbe. Polnost lepote je v njem osiromašena. Premalo je pouk književnosti in estetske vzgoje graditi samo na prozi (tudi v prozi puščamo učence megleno razgledane!). Če zanemarimo poezijo, smo krivi, da je učenec verjetno nikoli v življenju ne bo cenil. Ostala mu bo neodstrt svet, neizkoriščeno bogastvo. Vedno bo sicer vedel, da je F. Prešeren »največji slovenski pesnik«, nikoli pa ne bo vedel zakaj, ker lepote njegove pesmi ne bo doživel. V njegovem življenju bodo ostale Poezije neprebrane in prav tako vse druge pesniške zbirke. Poulična popevka bo za njegov estetski okus najlepša pesem.

Poleg prave mladinske poezije, ki jo otrok najbolj neposredno doživlja, mu seže najgloblje v srce socialna pesem. Prav zaradi tega se mi zdi pametno naše delo nasloniti nanjo. Pesem vpliva na otrokov socialni čut in postane njegovemu srcu blizu. Podobni vpliv ima na učence partizanska pesem. Prek njiju in prek izrazito mladinske poezije bomo lahko ustvarili potrebno zanimanje za pesem. Učencem moramo vedno spet odstirati njene lepote in jih seznanjati hkrati s starejšo in mlajšo poezijo. Navajati jih moramo tudi k temu, da bodo pesmi interpretirali sami. Šele tako bodo postali zares aktivni in nas bodo dostikrat presenetili z izvirno mislijo. Posebno socialna, osebnoizpovedna in refleksivna pesem dajejo učencu veliko možnost, da pokaže ob njih nivo duševne zrelosti. V bistvu pri interpretaciji poezije ni potrebno nič drugega kot osebno prepričanje v pomembnost takega dela in živahna delovna metoda. Poezija je preglobok vir lepote, da ne bi na učenca vplivala, če smo le znali izbrati za obravnavo tisto pesem, ki je najbližja otrokovemu notranjemu razvoju. Tožbe, da učenci pesmi ne marajo, so zelo opravičene, obenem pa odveč. Ne marajo je zato, ker smo jim jo sami odtujili. Neki trenutek smo zgubili razsodnost in jim začeli zamenjavati tisto, kar so imeli radi s tistim, čemur niso dorasli. Zvočnost, igrivost, domiselnost čiste mladinske pesmi smo nepravi čas začeli na hitro zamenjavati s težko dojemljivo poezijo. Hoteli smo prehiteti razvoj in samo to se nam maščuje. Namesto Levstikove, Župančičeve, Borove,

Krakarjeve, Pavčkové ali kake druge mladinske pesmi, polne sonca in vedrine, smo učencu 4. in 5. razreda vsilili nerazumljive verze za otroško srce. Obenem smo zahtevali, da se navdušuje nad njimi. Ker tega ni storil, smo ga obsodili, da nima smisla za poezijo. Pri oblikovanju literarnoestetskega okusa pesmi torej ne smemo prepustiti slučajni, nepremišljeni izbiri. Učenci bodo ob zaključku osemletnega šolanja lahko prava živa antologija poezije, znali bodo tudi na pamet precejšnje število pesmi in bodo prav cenili njihovo lepoto. Pesnik jim bo pomenil človeka, ki piše in ustvarja iz potrebe — ne pa izjemneža, umaknjenega v svet nerazumljivih življenjskih navad. Poezija jim bo ob umetniški prozi lepo dopolnjevala in oblikovala besedni izraz in jim vzbujala potrebo po estetskem oblikovanju misli. Njihovo zavestno literarno prizadevanje pa bo lahko našlo sveže zadoščenje v kakem mladinskem listu in v šolskem literarnem glasilu. Na mladega človeka bo vzgoja estetskega vrednotenja poezije vplivala za vse življenje.

ANALIZA PESNIŠKIH POSKUSOV

Zgornja izvajanja bi lahko izzvenela zgolj teoretično, zato bom skušala analizirati nekaj pesniških poskusov, ki so nastali po večini v 6. in 7. razredu na podlagi intenzivnejšega približevanja poeziji. Učenci niso vzljubili poezije le na ta način, da so spet radi brali pesmi in se lotevali samostojnejših interpretacij, vse bolj so začeli pesem tudi posnemati. Sprva so se omejili le na posamezne pesniške podobe, s katerimi so olupšali svoje domače in šolske naloge. Nato so začeli vklepati misli tudi v verzno obliko. Vendar sem jih k temu ves čas navajala. Porabila sem vsako priložnost, da smo kak praznični stavek povedali lepše, pesniško. Izmišljali smo si nove metafore in vedno sem učencem zatrjevala, da mora biti vsak človek tudi majhen pesnik in da oni prav tako zmorejo svoje misli izražati lepo, metaforično. Pesmi smo dosledno interpretirali vsebinsko, oblikovno in stilno in si pridobili število novih pojmov tudi iz literarne teorije. Počasi so se posamezni učenci oglašali z vprašanji, če smejo napisati pesem na naslov, ki je bil določen za tedensko spisno nalogo. Kmalu sem doživela poplavo pesmi: od najlepše izražene misli do smešno tragične nepesniške mešanice besed. Dosledno pa smo vse pesmi v razredu analizirali. Sodelovati je moral ves razred. Učenci so se pridno ocenjevali in se sami najbolj kritično ocenili. Velika večina se je morala sprijazniti z mnenjem ostale večine, da nekatere pesmi nimajo v sebi nič pesniškega. Druge so spet dosegle vse priznanje in občudovanje. Delo v razredu je bilo zelo lepo. Učenci so pesmi vzljubili in jim sami razlagali vsebino in misel. Mnogi so ponesrečeno posnemali pesniški izraz, drugi pa so svoje misli in doživetja vrazili v lastni pesmi, prirsčoni, lepi. Čeprav se je v njej večkrat občutila odvisnost od neposrednega literarnega vzora, je imela pesem kljub temu lastno lepoto.

Ko smo v 6. razredu obravnavali Kosovela, smo ga spoznali ob pesmi Slutnja (pesmi ni v Berilu). Pesem je bila za učence posebno doživetje. Kratki verzi, nepopolni stavki, otožna vsebina. Obravnavali smo jo tri šolske ure. Pesem sem izbrala namenoma in učence ob njej prvikrat seznanila z osnovnimi pojmi modernega pesniškega stila. Da so učenci pesem doživeli, so me najbolj prepričale njihove lastne pesmi, ki so se stilno po večini naslanjale na Kosovela. Med njimi so nekatere izražale novo pesniško lepoto.

Prvi me je presenetil fant, za katerega bi nikoli ne tvegala misli, da tiči v njem kaj smisla za doživljanje lirike. Nikdar se ni izdal, sedel je potajen med sošolci in se otepal z nezadostnimi ocenami. V pismenem izražanju je bil površen, vendar jasen. Ustno izražanje je bilo zanj prava fizična muka. Njegova prva pesem pa je pokazala, da tudi on notranje živi in da se je njegov notranji svet zdramil ob doživetju Kosovelove Slutnje, in se postavil v senco Kosovelovega doživljanja:

Hiša.
Mrka tema ...
Stena.
Ogledalo.
In kaj?
Zastrt obraz ...

Za učenca 6. razreda je ta skladnost misli že presenetljiva, opozorila pa naj bi predvsem na to, da je otrok ob Kosovelu doživel lepoto pesmi. Spominjam se, da je odtlej pri pouku sodeloval. Tudi naslednje leto se še ni mogel ločiti od Kosovelove bližine. Svojim mislim o atomski vojni je dal tole obliko:

Atomski vek
Izzivanje
Napoved
Avioni
Atomska bomba
Konec sveta

Namenoma je opustil vsako ločilo, češ, da ločilo zaustavlja čas (!), v atomskem veku pa se vse dogaja silno hitro. V osmem razredu je ostal zavzet občudovalec poezije. V domači nalogi je zapisal, da včasih pesmi ni maral, ker jih ni razumel. Zdaj pa jih ima rad in med vsemi pesniki najraje Jenka. Čar Kosovelove pesmi je zanj obledel. Pritegnila ga je pesem Simona Jenka in nanj tako močno vplivala, da se je med vsemi pesniki, kar jih je poznal, odločil v prvi vrsti zanj.

Kosovelov vpliv je viden tudi v pesmi neke učenke 6. razreda. Vendar je pesem dovolj individualna, svojstvena, neposredna. Deklica je že prej napisala kako pesmico, sestavljala je tudi čustvene spise in rada presenetila s kako drobno lepoto. Vendar me je pesem V a s, spravila v precejšnjo zadrego. Nisem verjela, da more biti izraz učenke v 6. razredu (res da je razred ponavljala) toliko jasen in doživet. Vedela sem samo to, da preko popoldneva — zahtevala sem, naj za domačo nalogo vsak učenec poskusi napisati pesem — ni mogla najti nikogar, ki bi ji pesem napisal, posebno še, ker živi na podeželju in nima stika s pesniško razgledanimi ljudmi. Motila me je misel, da si je morda pomagala z zalogo literarnih listov, ki utegnejo tičati kar v domači skrinji. Za izvirnost je govorila odvisnost od Kosovela in majhen stilni spodrseljaj v zadnji kitici, nato pa še sveto zagotovilo same deklice, da je pesem res njena. Ker je kasneje napisala še več dobrih pesmi, me je s tem najbolj prepričala o lastnem pesniškem doživljanju. Pesem se glasi takole:

V a s

Hiše.
Vse pusto in temno.
Polja.
Petje prebuja tišino.

Vodnjak,
odet v pajčevino.
Nagelj
na oknu razcveta si cvet.

Potok,
pust in teman.
Most,
ki je čez njega speljan
ves miren in moker.

Zgornji primeri naj bi pokazali, v kakšni meri so učenci doživeli poezijo in kako jim je to doživetje sprostilo lastni izraz, pa čeprav ga je postavilo v odvisnost od literarnega vzora. Vendar se mi zdi neprimerno večje vrednosti posnemanje kot pa neustvarjalni molk in okorelost, ki ga povzroči odklon od poezije.

Motivni svet v izvirnih otroških pesmih res da ni širok. Omejuje se na narodo, letne čase in na neposredno okolico, iz katerih učenec živi. Pesniška izpoved mu ne pomeni nobene notranje nujnosti, ampak bolj igro, spretnost, željo po uveljavljanju. Zato bi zašli daleč na krivo pot, če bi hoteli v teh pesmih iskati že globljo pesniško izpoved. Toda tudi brez pomena niso. Marsikaj nam v otroku pomagajo odkriti. Zanimivo je spoznati, komu je v izrazu bližja otožnost in kdo je tudi v pesmi veder, kdo bolj reflesivne narave. V pesmi bo otrok nehote le razkril svoj notranji svet. Iz nje bo odseval tudi odnos do problematike časa — uspehi vesoljskih poletov in groza atomske vojne.

Posebno pozornost zasluži tudi oblikovna stran pesmi. Nekateri učenci se radi izražajo v prostem verzu, čeprav le v malem poznajo njegove zahteve. Seveda so tudi te pesmi nekakšne vaje, posnemanje kakega modernega avtorja, ki so ga spoznali v šoli. Učenci radi priznajo, da jim povzroča največ preglavic rima. Prestopna in oklepajoča se jim vsaj v tretji kitici popolnoma izkazata, po navadi že prej. Tudi ritem se jim rad poruši, ne zmorejo enotnega števila stopic. Za učence, ki kažejo pesniške sposobnosti, pa je ravno skladnost med obliko in vsebino zelo značilna.

Stilno so precej odvisni od poznanih metafor. Najraje imajo ukrasni pridevek in pomanjševalnice, še najbolj izvirni so v primeri ali komparaciji. Pesmi jim najbolj kazijo številna mašila, prepogosta raba zaimkov in zmeden besedni red. Dostikrat pa so presenetljivo lepe njihove miselne zveze in tenkočutni pesniški izraz, kar naj potrdijo tudi naslednji primeri:

Pesem otožno poje selivka v slovo,
zbogom, sestrice, in moje drevo! (Jesenska, 6. r.)

Kakor otožna pesem je odšlo poletje.
Zdaj je jesen. (Jesen, 6. r.)

Še enkrat se bele lepo zaiskrijo,
potem se v kristalnih solzah raztopijo. (Snežinke, 7. r.)

Vrnil se je iz daljnih krajev,
doživel je že dosti majev. (Ptičja ženitev, 6. r.)

Črna kot pošast
se vleče prek neba
gosta in temna megla. (Megla, 8. r.)

Zapel je pesem svojo otožno
in se spustil nad zemljo položno. (Slavček, 6. r.)

Bežna analiza navedenih pesniških poskusov naj bi pokazala, v kakšni meri so učenci sposobni izraziti svoje misli v vezani besedi. V pesmih ne moremo iskati posebno globokih čustev, so pa dokaz, da skuša otrok svoja doživetja odeti v pesniško obliko in se tako neposredno vključiti vsaj med skromne ljubitelje pesmi. Če sami iščejo pesniški izraz, se to pravi, da imajo pesmi radi, da jih razumejo in si jih žele. Dosegli smo, da doživljajo pesem kot čisto lepoto. Učenci odraščajo v naših rokah, njihov notranji svet še ni enoten in dograjen. Vanj polagamo mozaične delce in skrbeti moramo, da bo končna zgradba čim bolj skladna, lepa. Če ji manjka ves smisel za lepoto vezane besede, potem je naše delo posredovalo učencem le megleno podobo besedne umetnosti.

Ocene in poročila

POUK LITERARNE ZGODOVINE NA VIŠJI STOPNJI OSNOVNE ŠOLE

Med nalogami, ki jih navaja učni načrt za pouk slovenščine na osnovni šoli, je tudi ta, naj seznanjamo učence z najvažnejšimi deli iz ljudske in umetne književnosti, z nekaterimi značilnostmi literarne teorije, da bodo vzljubili lepo knjigo, jo znali vrednotiti in jo uporabljati za svojo nadaljnjo rast, obenem pa vzgajati estetska, moralna, patriotična in humanistična čustva. Nato sledi razporeditev obravnavanja pisateljev in pesnikov v posameznih razredih ter ob njih osnovni pojmi iz literarne teorije, ki se naj